

ROZVRSTVENÍ NÁRODNÍHO JAZYKA

EXPERIMENTÁLNÍ SKUPINA ŽÁKŮ

LEKCE:

1. ROZVRSTVENÍ NÁRODNÍHO JAZYKA
2. SPISOVNÁ A NESPISOVNÁ ČEŠTINA
3. ÚTVARY NESPISOVNÉ ČEŠTINY

VÝUKOVÉ CÍLE:

Žáci:

- ⇒ se seznámí se základními poznatky o národním jazyku,
- ⇒ vysvětlí, proč je čeština náš mateřský jazyk,
- ⇒ vyjmenují slovanské jazyky,
- ⇒ popíší, kde se můžeme setkat s nespisovnou formou českého jazyka,
- ⇒ uvedou příklady slov, která patří do slangu a argotu,
- ⇒ se seznámí s prvky jednotlivých nářečí.

NÁRODNÍ JAZYK

(Mluvnice, 6. ročník,

1. lekce, experimentální skupina)

HRA

Asociace

Téma hodiny můžeme uvést velmi jednoduchou hrou.

Učitel vybere jedno slovo související s tématem hodiny, např. slovo „**jazyk**“. První žák na toto slovo naváže dalším slovem, které se mu vybaví jako první. Mělo by nějakým způsobem na slovo „jazyk“ navazovat. Slova pak říkají žáci jeden za druhým.

Žáci mohou říkat cokoliv, **asociacím se meze nekladou**. Učitel má právo kdykoliv žáka zastavit a požádat ho o vysvětlení, proč jej napadlo zrovna to, co řekl.

Pokud jsme ochotni věnovat hře více času, můžeme hrát více než jedno kolo. Po druhém kole můžeme hru zastavit a **směr asociací otočit** tak, že každý řekne slovo, na které původně navazoval svým nápadem. Zvyšujeme tak koncentraci žáků a posilujeme myšlení.

Nakonec učitel vysvětlí, z jakého důvodu zvolil úvodní slovo „jazyk“.

Příklad: jazyk – ústa – smích – vtip – noviny – zprávy – večer – tma – strach...

Po otočení směru: (Já jsem řekl strach, protože žák přede mnou řekl...)

tma – večer...

Pozn.: Námět hry podle KOTEN, T. *Škola? V pohodě!*, strana 54.

PRÁCE S UČEBNICÍ

Čtení textu a kladení otázek:

Jazyků je na světě několik tisíc, obvykle se uvádí počet od 3000 do 5000.

Těmto jazykům říkáme jazyky přirozené, neboť vznikaly po dlouhou dobu přirozeným vývojem určité skupiny lidí.

Příslušníci českého národa, tj. obyvatelé Čech, Moravy a Slezska, se dorozumívají českým jazykem. Čeština je náš národní jazyk.

Český jazyk prošel tisíciletým vývojem a vyvinul se ze společného základu všech slovanských jazyků, z tzv. praslovanštiny.

Slovanské jazyky dělíme na:

západoslovanské

čeština

slovenština

polština

horní a dolní lužičtina

východoslovanské

ruština

běloruština

ukrajinština

jihoslovanské

slovinština

srbochorvatština

makedonština

bulharština

Pozn.: Učebnice Český jazyk 6 (Fraus), strana 98.

Jak vznikaly jazyky přirozené?

Jmenujte slovanské jazyky.

Může být pro obyvatele ČR mateřským jazykem i jiný jazyk než je čeština?

Proč říkáme, že čeština je náš národní jazyk?

ZÁPIS DO SEŠITU

ČESKÝ JAZYK A ŘEČ

- na světě je 3000 až 5000 různých jazyků;
- příslušníci českého národa (obyvatelé ČR) mluví *českým jazykem*;
- **čeština:**
 - náš *národní jazyk*;
 - patří mezi *slovanské jazyky*;
 - vyvinula se z *praslovanštiny*.

VÝKLAD

Prohlédněte si tabulky v učebnici.

Národní jazyk se dělí na spisovnou a nespisovnou češtinu.

Kde se můžeme setkat se spisovnou formou češtiny? Kde s nespisovnou formou češtiny?

Pozn.: Učebnice Český jazyk 6 (Fraus), strana 98.

PRO POBAVENÍ

Uhodněte slovenské hádanky:

Aj keď nemá ostrie,
predsa ostrý dosť je.

Ktoré oko je vo dne–v noci na nohách?

Cestuje po blate
v ružovom kabáte.

Jednou nohou stojí v poli,
druhou behá po okolí.

Sukne, sukne, samé sukne,
zaplače, kto na ne kukne.

Tancovať v páľave
na nôžke je ťažké,
preto vždy na hlave

Nemajú nohy, a predsa idú.

tancujem v zápražke.

(Řešení: křen, žížala, cibule, hodiny, kuří oko, kružítko, vařečka.)

Zkuste přeložit slovenská slova do češtiny:

Skrutkovač, bábeľko, cencúľ, čučoriedka, cintorín, gombík, raňajky, smäd,
vreckovka, zubná kefka...

OTÁZKA

V kolika jazycích umíte pozdraviť?

Doplňujte:

„Dobrý den“	- česky,	_____	- anglicky,
_____	- slovensky,	_____	- německy,
_____	- rusky,	_____	- francouzsky,
_____	- polsky,	_____	- italsky,
_____	- chorvatsky,	_____	- španělsky...

Poslechněte si, jak se vyslovuje slovo „historie“ v dalších jazycích:

angličtina – history;	němčina – die Historie;
francouzština – la histoire;	ruština – история;
španělština – la historia;	italština – la storia.

Jedná se o **internacionalismy** – mezinárodní slova vyskytující se v několika jazycích a mající v nich stejný nebo podobný význam.

Napadají vás další taková slova?

Stanovení choroby, nástroj, četnost výskytu, lékařství, člověk vynikající zcela mimořádným nadáním, věda o duševním životě lidí, časový úsek...

Vzpomeňte si, jak se řekne v jazycích, které znáte „matka“.

SPISOVNÁ A NESPISOVNÁ ČEŠTINA

(Mluvnice, 6. ročník,

2. lekce, experimentální skupina)

OPAKOVÁNÍ

Jakým jazykem mluvíme na území ČR?

Český jazyk.

Protože je nám čeština velmi blízká, učíme se ji už od narození od svých rodičů, říkáme jí ...

Mateřský, národní jazyk.

Jakými jazyky ještě mluví obyvatelé ČR?

Slovenština, polština, němčina, vietnamština, romština...

Mezi jaké jazyky patří čeština spolu se slovenštinou, polštinou, ruštinou a dalšími jazyky? **Jazyky slovanské.**

ZÁPIS DO SEŠITU

NÁRODNÍ JAZYK ČESKÝ

Dělí se na SPISOVNOU A NESPISOVNOU ČEŠTINU.

Spisovná čeština

- v projevech mluvených i psaných (knihy, tisk, rozhlas, televize, škola),
- reprezentuje národ (jednotná na celém území ČR),
- je oficiální (ve všech oblastech veřejného života),
- variantou je *hovorová čeština* (mluvená spisovná čeština).

Nespisovná čeština

- dělí se na útvary podle *území* nebo *společenského prostředí*:
 - nářeční celky (obecná čeština) a nářečí;
 - slang;
 - argot.

PRÁCE S TEXTEM

Žákům rozdáme nakopírované ukázky (pracovní list č. 1), čtení textu, seznamování se s prvky jednotlivých nářečí.

Ukázka č. 1:

Našy lude teho pana Bezruč nigdaj nězastavovali, enem ho pozdravili a šli dalej. Tak se na něho zvykli. Najratšy se ten pan Bezruč pomluvili ze strykem Feliksem lebo s četkum Tonkum, jak pasli kravu ve Vrpču. Četka Tonka pravjeli, „na co se oni mje teš ptaju na také stare hlupoty, či ych to zajjima?“

Ukázka č. 2:

Hlavně, že Kim tátovi nic neřek. Kdybych byl v týhle chvíli všeho nechal, tak to mohlo bejt dobrý. Ale já mám nutkání pokaždé dovíst svý nápady až do konce. Nedokážu myslet na nic jiného, dokavád to neudělám. Už jsme měli po konferenci, učení nebylo žádný a jedno odpoledne jsme šli se školou na velet do Divoký Šárky.

Ukázka č. 3:

Tag vám teda budu teki povídat jednu pohátku vo hloupím Hondzovi. Teg diš Hondzovi chudějka maminka humřila, ňákij čásek bili tag spolu s tátou. Takovij starij človjek už je teki nevohrabani a je netrpjelivij a íčko na stará kolena vařit a prát! Ha proto povídá jednou táta Hondzovi: „Konec je, Hondzo, a dost, já dál nevařím. Na vaření muší bijt ženská, ti se musíš voženit.“

Ukázka č. 4:

Jednó v noce šli dvá kluci na rake. V noci raci velizajó na pastvo na loka. Jeden klug mněl mněch a drohé mněl velké žbán. Chytali rake na lóce. Najednó se vozval z řeke hlas: „Amáně!! A ze žbána mo to votpovidělo: „Jakpak mužo hit, deš so ve žbáně.“ Drohé zas s té řeke volal: „Michale!“ A ten s pitla mo votpovidal: „Jag mužo hit, deš so f pitle.“ Kluci dostali strach, zahodili rake a hotekli.

Ukázka č. 5:

Soudcum už předem vstávaly vlasý na hlauě, dyž zvedali, že jede taky Sukař. Už předem si rychtovali svíčky, aby mohli po setmění, dyž příjžděl do cíle Sukař, zapsať jeho čas. Pořadi zjišťovat nemuseli; Sukař beuval dycky poslenní.

Ukázka č. 6:

Býl dobrý rok, slunéčka aj déšča dostatek a haluze sa pod střešňama enom ohýbaly. Nejnebezpečnější ftáci krúžili kolem tychto darů přírody – ftáci, ale bez péří – klučiska z dědiny. Brabec je také zloděj fták, který si enom zobne, ale dyž si „zobne“ taký Francek Lušňúj, tož hnedka na stromě chybí pět kilo!

1. lašské nářečí, 2. obecná čeština, 3. chodské nářečí, 4. hanácké nářečí, 5. podkrkonošské nářečí, 6. moravskoslovenské nářečí.

HRA

Pexeso

Pracujete s předchozími texty.

Učitel žákům rozdá do dvojice **20 kartiček z tvrdého papíru**. Na kartičky žáci napíší deset spisovných slov a deset jejich nespisovných ekvivalentů (využijí nářeční slova z textů, mohou využít i vlastních znalostí různých nářečí).

Vznikne tak pexeso, které žáci ve dvojicích hrají. Můžeme zahrát několik kol s tím, že po každém kole žákům pexeso vyměníme za pexeso vytvořené jinou dvojicí žáků.

Pexeso žáci hrají podle **klasických pravidel** – pexeso se rozloží na lavici textem dolů a otáčí se vždy dvě kartičky: pokud je význam slov na obou kartičkách shodný, hráč, který otáčel, pokračuje ve hře; pokud k sobě kartičky nepatří, obrátí se zase nápisem dolů a pokračuje druhý hráč.

Vyhrává ten, kdo má na konci hry více dvojic.

Z jednotlivých sad můžeme vytvořit jedno velké pexeso, které necháme žákům k dispozici ve třídě – o přestávce si je jistě rádi zahrají. Pokud budou mít zájem, mohou si kartičky pexesa dozdobit.

Pozn.: Námět hry podle BERÁNKOVÁ, E. *Tvořivá hra jako cesta k pochopení literárního díla*, str. 57.

ÚTVARY NESPISOVNÉ ČEŠTINY

(Mluvnice, 6. ročník,

3. lekce, experimentální skupina)

CVIČENÍ

Pracovní list č. 2.

Opravte obecnou češtinu na spisovnou:

Přemějšlel sem vo tom, čím bysem jako chtěl bejt. Tři kluci z naší třídy chtějí jít na automechanika, že prej si vydělaj dost prachů. Dělat s motorama by mi taky sedlo, ale bojím se, že mě ze dvouma štyrkama do učňáku nevemou. Táta říkal, že se zeptá ve fabrice, že maj dobrýho mistra, že bysem to jako mohl zkusit u něj.

Pozn.: Učebnice *Čeština pro 9. ročník* (Jinan), strana 24, cvičení 13.

ZÁPIS DO SEŠITU

NÁŘEČÍ

- **Nadnářeční celek:** obecná čeština – ukázka, zapsat slova z ukázky.
- **Nářečí:** lašské, chodské, hanácké, moravskoslovenské, podkrkonošské...

SLANG

- Mluva lidí náležících do určité zájmové skupiny.
- **Příklady:** rybářský, studentský, sportovní, počítačový...

ARGOT

- Utajená mluva *společenské spodiny* (zloději, narkomani...).

PROFESIONALISMY

- Nespisovná odborná slova rozšířená v určitém *pracovním okruhu* lidí (myslivci, policisté, lékaři a zdravotní sestry).

PRÁCE S TEXTEM

Pracovní list č. 2.

Poznáte podle ukázky, kde se děj odehrává?

„Tak sme tady v hladomorně na Špiláku, kterýmu se říkalo žalář národů. A v těchto kobkách mučili lidi, přivázali je a kapali jim z nějaké flaše vodu na palicu, až z toho zmagořili! A tady zasy byl zavřený ten slavný lotr Babinský, který dělal strašný neplechu – ale pak už byl hodný! A zavřených tady bylo plno, tak dáváte bacha, ať taky tak nedopadnete! A teď už díte dom! Nazle!“

Dovedli byste tento slangový jazyk pojmenovat?

Vyhledejte všechny slangové výrazy.

HRA

„Kufr“ – vysvětlování slov

Hra je inspirovaná televizním pořadem Kufr. Připravíme si **kartičky s různými pojmy**, podle počtu skupin počet **cvičení**, do kterého budou žáci doplňovat získaná slova, a **slova** samotná (opět podle počtu skupin).

Žáci se rozdělí do **skupin** (maximálně 5 žáků v jedné skupině). Sesednou si k jednomu pracovnímu místu tak, aby dobře viděli na tabuli. Učitel jim rozdá nakopírovaná cvičení.

Na katedře jsou kartičky rozložené nápisy dolů. Na kartičkách jsou napsaná slova, která se dají snadno ústně popsat. Slova může učitel žákům pouze diktovat (zbaví se tím povinnosti připravovat si je na kartičky).

Slova, která lze použít: **slon, okno, panenka, mrak, zelená, jazyk, auto, zlost, srdce, dort, škola, minuta, pít, žížala, jablko, nůžky...**

Učitel vyzve k tabuli dobrovolníka z jedné skupiny, který bude slovy popisovat své skupině to, co je napsané na lístečku. Při popisování daného pojmu nesmí použít pojem samotný, ani žádná jiná slova se stejným slovním základem (např.: zemětřesení – když se třese země, světlo – slouží ke svícení, plachetnice – má plachty...).

Pokud skupina uhodne hledaný pojem, získává lísteček se slovem, které posléze doplní do cvičení. Pokud neuhodnou, lísteček skupina nezíská.

Skupiny se ve vysvětlování u tabule střídají. Dbáme na to, aby se vystřídal všichni žáci. Hra končí, jakmile všichni získali všechna slova chybějící ve cvičení.

Společně se pak pokusí správně doplnit (dopsat) slova do cvičení tak, aby věty dávaly smysl.

Pozn.: Námět hry podle autorky.

Cvičení (pracovní list č. 2):

„_____ mumie, tak se _____ říká, když se _____ mrtvola, položí se tady _____, a jak _____ ten _____, sucho je tady a ten _____ vyschne a _____ jenom kosti potažené _____. A to je ten _____ pandur Trenek, tady ho vidíte, kdo teda _____.“

Slova:

TOTOK, SÓ, TEMU, VEME, NEJAKÁ, NEKDE, PRÓDÍ, LUFT, MRTVÉ, ZBYDÓ, KŮŽÓ, SLEVNÉ, SCE.

PROCVIČOVÁNÍ

Rozpoznejte češtinu spisovnou a nespisovnou.

Dvojice žáků dostanou rozstříhanou tabulku se slovy (pracovní list č. 3).

ERTEPLE	BRAMBORY	FURT
POŘÁD	LIŠKNOUT	LIŠTIT
SNÍDAJÍ	SNÍDAJÚ	ROZSVIŤ
ROŽNI	KÁBL	KABEL
CHLAPEC	OGAR	CÍTIT
CEJTIT	JEŠTĚ	EŠČE
OKNO	VOKNO	ZEMŘEL
HUMŘÍL	NÁUŠNICE	ORINGLE

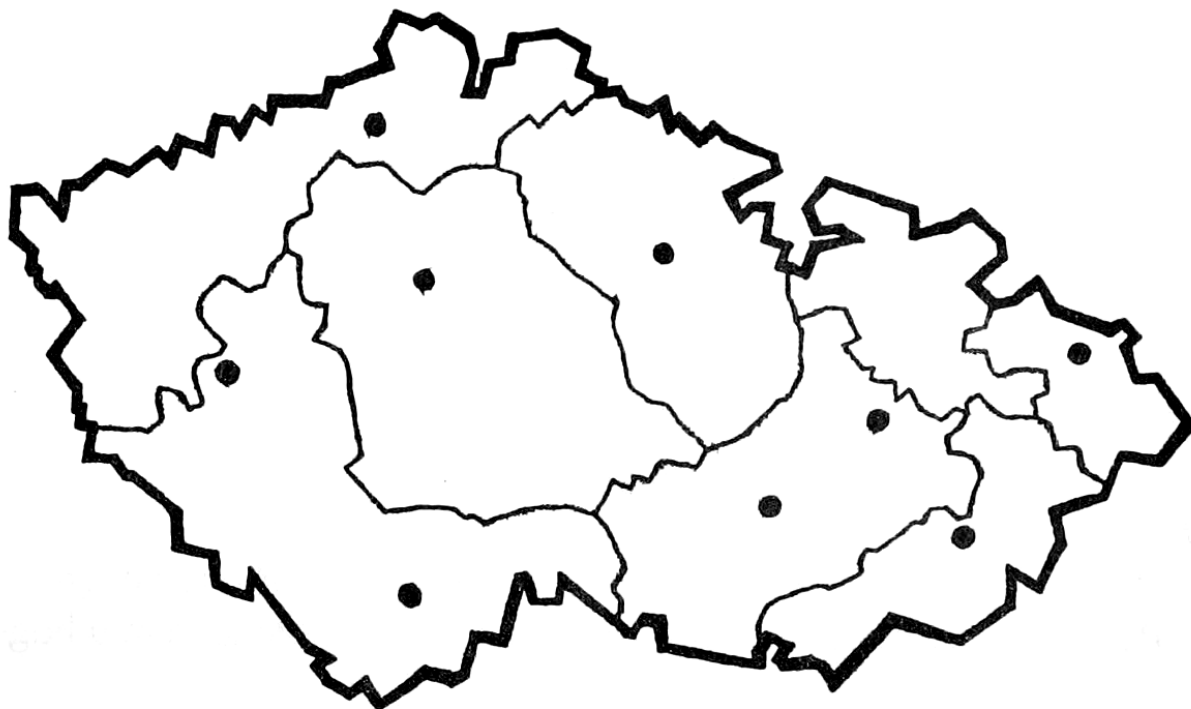
Úkolem je správně k sobě přiřadit dvojice slov ve spisovné a nespisovné podobě.

Na závěr žáci zapisují všechny dvojice slov na tabuli a do sešitu.

ÚKOL

Obrázek viz Pracovní list č. 2 pro kontrolní skupinu.

Do mapy společně запиšte nářečí, kterými se v daných oblastech mluví.

Pozn.: Obrázek převzat z učebnice *Čeština pro 9. ročník* (Jinan), strana 23.